

REFRAMING NATURE

NIEUWE WILDERNIS ALS NATUURBEGRIIP

AUTEUR: ESTHER SCHAAREMAN
FOTO'S: ARJEN BOERSTRA

De schaal waarop ecologische rampen zich voltrekken is zo groot dat zich onherroepelijk een gevoel van onmacht aan je opdringt. Wat valt er (nog) aan te doen? Ontwerpers, wetenschappers en kunstenaars ageren niettemin tegen die verlamrende werking van het Antropoceen. Ze bedenken oplossingen, roepen op tot activisme. Maar zolang mens en natuur tegenover elkaar blijven staan, verandert er te weinig.

“BOERSTRA LAAT ONS NADENKEN OVER HOE VERVREEMD WE ZIJN VAN ONZE NATUURLIJKE OMGEVING”

Met het vooruitgangdenken van de Verlichting leerden we dat we de natuur naar onze hand kunnen zetten. We moeten haar beheersen om niet ten onder te gaan aan vrieskou, overstromingen en ander fysiek ongemak. En we kunnen het ook, want zie wat de technologische revoluties ons aan economische voorspoed en luxe hebben opgeleverd. Maar dit 18e eeuwse rationalisme heeft ook altijd tegengeluiden gekend. In de romantische schilderijen van C.D. Friedrich bijvoorbeeld is de mens nietig ten opzichte van de door God geschapen natuur. Friedrich verbeeldt juist het verlangen naar onbeheersbare, overweldigende krachten. Interessant is dat beide posities zijn gebaseerd op een dualistisch natuurbesef: de mens plaatst zich tegenover de natuur, hetzij onderworpen, hetzij heersend, met als consequentie dat hij zich van die natuur vervreemt.

DRIE SOORTEN WILDERNIS

Met Jori Wolf, landschapshistoricus bij Staatsbosbeheer, praat ik in het Groninger Museum over het werk van Friedrich (tot 6 mei daar te zien). Wolf vindt beeldende kunst een belangwekkende bron als het gaat om natuurbeleving, de 'core business' van Staatsbosbeheer. Kunst reflecteert onze positie ten opzichte van onze natuurlijke omgeving. We verbeelijken haar wildheid, maar zetten haar naar onze hand zodra het ons te onbeheerst wordt. Het is tijd, zegt Wolf, om die ambivalentie op te heffen. Het concept *nieuwe wildernis* biedt een opening daartoe.

De discussie over wildernis en natuur raakt in Nederland overigens snel beladen: zodra er een edelhert wordt neergeschoten in een natuurreservaat staat het land bijkans op z'n kop. Wolf ontwierp een model dat het debat kan neutraliseren. Ze maakt onderscheid tussen landschap, natuur en wildernis. Het landschap is de omgeving die we zien, ervaren, beleven. Natuur is alles wat zich spontaan vestigt en kan voortbestaan: dus ook gras tussen stoeptegels. Wildernis is natuur die zonder menselijk ingrijpen bestaat met als drie soorten: de primaire, secundaire en tertiaire wildernis.

Primaire wildernis verdwijnt zodra de mens erin verschijnt, ze bestaat enkel zonder de mens. Niet alleen in Nederland is ze verdwenen, ook in de rest van de wereld wordt primaire wildernis steeds schaarser. Antarctica is één van de laatst overgebleven uitgestrekte gebieden waar de mens weinig directe invloed heeft. Secundaire wildernis betreft ontgonnen en daarna weer verlaten gebied. Voor de tertiaire wildernis, ook wel *nieuwe wildernis*, is bewust door de mens ruimte gemaakt. Het zijn - ooit - in cultuur gebrachte

gebieden die zonder menselijke bemoeienis opnieuw aan zichzelf overgeleverd worden, zoals de Oostvaardersplassen.

Wolf is een pleitbezorger van deze nieuwe wildernis, hoe kunstmatig ook. Natuur ontwikkelt zich niet los van, maar samen met de mens en diens ingrepen. Zeker, globaal gezien neemt de biodiversiteit af, maar er zijn ook hoopvolle ontwikkelingen. Soorten passen zich aan, nieuwe vestigen zich spontaan. Een slechtvalk (bijna verdwenen door vervolging en gebruik van pesticiden) nestelt sinds enkele jaren op het Gasuniegebouw in Groningen.

Nieuwe wildernis toont hoe veerkrachtig de natuur is. Wolf gaat uit van een dynamisch natuurbegrip. Als mens zijn we onderdeel van complexe, onderling afhankelijke, permanent op elkaar inwerkende (eco)systemen. Als we een alternatief willen voor de dreigende dystopie van het Antropoceen moeten we natuur en cultuur zien als verweven, in plaats van als gescheiden systemen. Met daarin een bescheidener positie van de mens.

ANTARCTIC POTATO EATER

Ook kunstenaar Arjen Boerstra vindt het antropocentrisme aanmatigend. De mens, als voorbijganger in de 'diepe tijd', die tevergeefs de natuur tracht te temmen. Hij is eerder een antiheld dan een 'master of the universe'. Boerstra thematiseert, in uiteenlopende alter ego's, onze dubbele positie ten opzichte van de natuur. Observaties van four-wheel-drives in de stad en camouflageprints in het modebeeld inspireerden hem tot het maken van de avonturenfilm *Garden of Hommes* (2011). Met zijn overlevingswerktuigen trekt hij door de dreigende jungle van een stadstuin. Hij 'selt af', bouwt een tent van een afdekzeil en legt een vuur aan met aanmaakblokjes. Hij ondertitelt de beelden met uitspraken als: 'We zijn zo afgedwaald. (...) Pas als je het pad verlaat, zie je de echte natuur.' Nog nét is het dak van een huis, een hek, een brievenbus te zien. *Garden of Hommes* toont op mild ironische wijze het verlangen naar een natuur die groter is dan wijzelf zijn, en tegelijkertijd de constante dreiging van rampen waar we ons op moeten voorbereiden. In 2013 presenteerde Boerstra zijn project *Van Nieuw Land naar Nieuwland*, het plan om een deel van het kleine stukje wildernis dat Nederland nog kent, de Waddenzee, in te polderen. 'Wat nu beschermd natuurgebied is, is onbereikbaar voor ons mensen, jammer en niet nodig', aldus ingenieur Boerstra, één van de alter ego's van de kunstenaar Arjen Boerstra. 'We gaan het Waddengebied als ecosysteem veel meer waarderen wanneer we erin kunnen vertoeven. We wekken er windenergie op, ontwerpen groene recreatiegebieden. De NAM hoeft niet meer stiekem schuin

VERDER LEZEN OF KIJKEN:

- <http://www.groningermuseum.nl/de-romantiek-het-noorden-van-friedrich-tot-turner>
- <https://www.rug.nl/research/kenniscentrumlandschap/mscripties/jori-wolf-wildernis-in-nederland-tussen-droom-en-werkelijkheid.pdf>
- <http://www.arjenboerstra.nl/>
- www.antarcticpotatoeater.org
- [https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Nieuwe_Wildernis_\(film\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/De_Nieuwe_Wildernis_(film))

opnieuw
Dostvaar-

ildes-
zich niet
ngrepen.
af, maar
en passen
n slecht-
bruik van
Gasunie-

natuur
grip-
nder-
kende
voor de
eten we
s van als
idener

ropo-
ganger-
cht te
naster of
nlopende
van de
de stad
erden
den of
en trekt
n. Hij
legt
itelt de
waald,
atuur.
brieven-
zonische
r is dan
ging van

v Nieuw
n het
t, de
d na-
n, jam-
lén van
a.
rel meer
. We
recrea-
schuin

ander de Zuidzee te boren en financiert de hele onderneming!

Wat het project voor de nodige commotie zorgde, behoeft geen betoog.

Boerstra gaat in zijn huidige project de *Antarctic Potato Eater* nog een stap verder. Hij wil een frietkraam plantatoen en bemannen op de Zuidpool, de ultieme illustratie van de nietigheid én de arrogantie van de mens. Het contrast kan niet groter zijn volgens hem: de gewone handeling van het bakken van patat in een ongeveert, beschermd gebied. Of hij ooit daadwerkelijk met zijn vervullende kraam als eenzame, naar klimaatse bankerende patatbakker op een gletsjer zal staan valt te bezien, maar dat vindt hij niet relevant. Het beeld en de discussie die het oproept zijn interessant genoeg.

De *Antarctic Potato Eater* werpt de vraag op welke waarde we hechten aan dit stuk primaire wildernis. De schaal waarop we de rest van de wereld verkwan- nelen is immers zoveel groter. Boerstra heeft weinig vertrouwen in de toepassing van klimaattechnologie om het tij te keren. Hij acht de mens onverbeterlijk

en vindt dat de planeet uiteindelijk beter af is zonder ons. Maar hij moraliseert niet. Hij houdt ons met zijn werk een spiegel voor, laat ons nadenken over hoe vervreemd we zijn van onze natuurlijke omgeving. Hij biedt geen oplossingen, maar confronteert ons met ons gedrag en opvattingen. Dat is vaak grappig én ongemakkelijk.

ONTDEK NIEUWE BETEKENISSEN

Wolf en Boerstra laten ieder op hun eigen manier zien dat de mens niet onder of boven de natuur staat, maar er deel van uit maakt. Dat de discussie over het 'reframen' van ons natuurbegrip in het kunstlokaal gevoerd moet worden, staat voor hen vast. In de kunstvakken staan verbeelding en zintuiglijke ervaring centraal en is er ruimte om een ander perspectief te ontwikkelen, op zoek te gaan naar nieuwe betekenissen. Door ons te verwonderen over de wildernis van de stadsjungle kan waardering ontstaan voor datgene waarvan we vervreemd raakten. Wolf meent dat je het grote pas kunt waarderen als je het kleine hebt leren kennen. Haar wildernismodel helpt ons om te bepalen waar we het over hebben, ontdaan van (overtrokken) emoties. ●

